

Uzasadnienie
do uchwały Rady Miejskiej Wrocławia w sprawie wzniesienia pomnika
we Wrocławiu

Zgodnie z § 2 ust. 6 uchwały Rady Miejskiej Wrocławia z dnia 22 kwietnia 2010 r. w sprawie wznoszenia pomników na terenie Wrocławia (Dz. Urz. Woj. Doln. z 2010 r. Nr 90, poz. 1362) Rada Miejska Wrocławia podjęła uchwałę nr VI/87/24 w sprawie zamiaru wzniesienia pomnika we Wrocławiu upamiętniającego cywilną ludność powstańczej Warszawy, która trafiła do Breslau w trakcie i po upadku powstania warszawskiego. Kontynuacja procedury, zgodnie z § 2 ust. 9 wspomnianej uchwały, to uchwała w sprawie wzniesienia tego pomnika.

Z inicjatywą w sprawie wzniesienia pomnika we Wrocławiu upamiętniającego cywilną ludność powstańczej Warszawy, która trafiła do Breslau w trakcie i po upadku powstania warszawskiego, wystąpił Instytut Pamięci Narodowej oddz. we Wrocławiu. Inicjatywę tę wsparła Komisja Kultury i Nauki RMW, która, zgodnie z kompetencjami, zważywszy na ideę przyświecającą pomysłodawcą, podjęła też decyzję o odstąpieniu od konkursu na projekt pomnika.

Powstanie warszawskie, które wybuchło 1 sierpnia 1944 roku i trwało 63 dni, dość mocno i szybko przełożyło się na zwiększenie liczby polskich robotników przymusowych nie tylko w Breslau, ale w całej III Rzeszy oraz w Generalnym Gubernatorstwie. Na podstawie dostępnych relacji można wnioskować, że przez obozy w Breslau i jego najbliższej okolicy mogło przejść przynajmniej kilkanaście tysięcy warszawiaków. Wielu z nich początkowo trafiło do niemieckiego obozu przejściowego Burgweide, mieszczącego na obecnych Sołtysowicach. Tam niektórych osadzono na dłużej, niejako na stałe, i stamtąd dojeżdżali (lub dochodzili) do miejsca pracy w Breslau lub okolicy. Inni po kilku dniach trafiali do któregoś z niemieckich obozów pracy, których na terenie Breslau w ostatnich miesiącach wojny funkcjonowało kilkadziesiąt.

Za symboliczne miejsca kwaterunku cywilnej ludności powstańczej Warszawy w Breslau uchodzą trzy niemieckie obozy pracy utworzone specjalnie dla warszawiaków. Dwa z nich znajdowały się na osiedlu Morgenau (obecnie Rakowiec) w obiektach restauracyjno-rozrywkowych (szczegóły poniżej). Trzeci był obozem dla matek z dziećmi, utworzonym w gmachu szkoły ludowej (obecnie Szkoła Podstawowa nr 45 i. Janu-za Kusocińskiego) na Sępolnie (wówczas Zimpel). Ofiary tego ostatniego obozu upamiętniają dwie tablice pamiątkowe (jedna wewnątrz, druga na zewnątrz).

Jednym z niemieckich obozów pracy funkcjonujących na terenie dzisiejszego Rakowca był ten, jaki we wrześniu 1944 roku założono w Établissement Wappenhof u zbiegu dzisiejszych ulic Rakowieckiej i Na Grobli. Wappenhof był wielkim i bardzo popularnym założeniem restauracyjno-rozrywkowym, istniejącym prawdopodobnie od lat 80. XIX wieku. Utworzony w nim obóz miał charakter obozu stałego i ulokowany był w pomieszczeniach głównego gmachu założenia, zajmując wielką salę teatralną i część bocznych pomieszczeń. Zakwaterowano w nim około 700 osób, przede wszystkim mężczyzn, mieszkańców Warszawy, ale obecni byli tam także – choć nielicznie – przedstawiciele innych narodowości. Osadzeni w nim robotnicy przymusowi pracowali w różnych miejscach, przede wszystkim w FAMO (po wojnie Dolmel) przy obecnej ul. Fabrycznej. Obóz Wappenhof został ewakuowany w nocy 27 stycznia 1945 roku i jeszcze tej samej nocy robotnicy otrzymali rozkaz wzięcia udziału w obronie miasta. Obecnie po zabudowaniach dawnego Éta-blissement Wappenhof nie ma śladu.

Pamiętając o powstańcach warszawskich, których w powojennym Wrocławiu zamieszkało przynajmniej trzystu, ludność cywilna powstańczej Warszawy obecna w wojennym i powojennym Wrocławiu jest, niestety, często pomijana milczeniem. Stawiając w roku 80-lecia powstania warszawskiego w przestrzeni publicznej Wrocławia upamiętniający ją pomnik, pragniemy zwrócić uwagę współczesnych wrocławian (a także przyszłych pokoleń) na fakt obecności cywilów walczącej Warszawy w wojennym Wrocławiu. Ma to ogromne znaczenie m.in. w kontekście powojennych losów tych warszawiaków, którzy stając się po wojnie wrocławianami, wnieśli ogromny wkład w jego odbudowę, zagospodarowanie i rozwój. Ustawiony na osiedlu Rakowiec pomnik pełniłby kilka funkcji. Poza podstawową funkcją memoratywną, umożliwiałby m.in. organizowanie corocznych uroczystości w rocznicę kapitulacji powstania warszawskiego (2 października). Mogłyby one być okazją nie tylko do uczczenia pamięci tysięcy cywilnych ofiar powstańczej Warszawy, ale także do przywołania i popularyzowania losów przedwojennych warszawiaków, którzy jako robotnicy przymusowi w Breslau po wojnie stali się wrocławianami. Pomnik stałby się tym samym nośnikiem informacji na temat pochodzenia części powojennych mieszkańców miasta, którzy – jak np. mieszkańcy przedwojennego Lwowa – w istotny sposób wpłynęli na funkcjonowanie miasta po wojnie. Wskazanie na pomniku w treści inskrypcji niemieckiej nazwy osiedla Rakowiec (Morgenau) oraz dwóch lokali, w których osadzeni byli warszawiacy, stanowiłoby element popularyzacji historii miasta, zachęcając przechodniów i uczestników okolicznościowych wydarzeń, a także wycieczek z przewodnikiem, do samodzielnego zgłębienia dziejów osiedla i miasta.

Proponowana lokalizacja pomnika. Z uwagi na fakt, że spośród trzech istniejących w wojennym Wrocławiu niemieckich obozów pracy najmocniej kojarzących się z ludnością cywilną powstańczej Warszawy, dwa znajdowały się na obecnym osiedlu Rakowiec, a o ich istnieniu i jego ofiarach nie przypominają obecnie żadne tablice pamiątkowe ani tablice informacyjne, pomnik mógłby zostać wzniesiony, zgodnie z rekomendacją Wydziału Architektury i Zabytków UMW, przy ul. Rakowieckiej w miejscu oznaczonym na planie jako miejsce do zagospodarowania w formie nawierzchni specjalnego opracowania. Wnioskodawca wyraził na to zgodę.

Koszt wzniesienia pomnika zostanie w całości pokryty przez Instytut Pamięci Narodowej – Oddział we Wrocławiu.

Uchwała nie zawiera danych podlegających ochronie. Przepisy prawa nie nakładają obowiązku dokonania konsultacji, zawiadamiania, zatwierdzania, opiniowania i uzgadniania z innymi organami i podmiotami przedmiotowej uchwały.

Wobec powyższego podjęcie niniejszej uchwały jest uzasadnione.